

In de langzame overgang van één partij (de antirevolutionaire) binnen één kerk (de Nederlandse Hervormde) naar meerdere protestants-christelijke politieke groeperingen veelal zonder specifieke binding aan bepaalde kerkgenootschappen, wordt de ontwikkeling naar deelname aan een plurale samenleving zichtbaar. De situatie in 1940 was dan ook bepaald anders dan de *founding fathers* in 1860 voor ogen stond: de kerk als centrale en dominante factor in staat en samenleving.

In het bestek van een recensie is het niet mogelijk alle bijdragen volledig tot hun recht te laten komen. Ik volsta daarom met een korte opsomming. De inleiding van Kuiper wordt in de eerste bundel gevolgd door een drietal partijhistorische bijdragen over resp. antirevolutionairen/christelijk historisch (J. de Bruijn); aan de rechterzijde daarvan de S.G.P. en de H.G.S., de 'Hervormde (Gereformeerde) Staatspartij' van Lingbeek (W. Fieret); en aan de linkerzijde de progressieve 'horzels', zoals Staalman en Van de Laar (H.J. Langeveld). Een volgende trits beweegt zich op sociaal-economisch vlak: de organisaties van werkgevers en werknemers (P. Werkman), de economische opvattingen in protestants-christelijke kring (A. Kouwenhoven) en de specifieke politieke toepassing daarvan door de antirevolutionairen (J. Zijlstra). Twee artikelen over de 'christenvrouwen' (H. van de Streek) en het 'koloniale probleem' (J. Verkuyl) hebben raakvlakken met zowel politiek als sociale economie. De twee volgende bijdragen over oorlog en vrede (J.S. Reinders en M.E. Brinkman) vormen tegelijk de overgang naar het slot van de eerste bundel: een reeks bespiegelingen over theologen (G. Puchinger).

De samenhang binnen de tweede bundel is groter. Hier vormt het onderwerp van het openingsartikel van G.J. Schutte misschien een vreemde eend in de bijt: de internationale oriëntatie van het Nederlandse calvinisme. In deze 'culturele' band wordt de wetenschap vertegenwoordigd door de geschiedbeoefening (G. Puchinger). K. de Jong O.zn behandelt de schoolkwestie en gaat daarbij terug tot het begin van de vorige eeuw. De ontwikkeling van de dagbladpers komt aan de orde in een geserreerde bijdrage van E. Diemer en G. Harinck. Als aspecten van de cultuur in enge zin ontmoeten we de letterkunde, de muziek en de kerkarchitectuur, behandeld door resp. R. Kraan, B. Smilde en G. Karstkarel. De drie laatste artikelen behandelen het terrein dat vroeger wel de 'sociale hygiëne' werd genoemd: gezin, zedelijkheid en opvoeding bij de gereformeerden (J. Sturm), de problematiek van geboortenbeperking en abortus (J. de Bruijn) en 'Gereformeerden en psychiatrie' (M. Quak).

Artikelenbundels als de onderhavige hebben een meervoudige functie. Voor relatieve buitenstaanders en niet te vergeten voor studenten vormen ze een introductie en bieden ze op uiteenlopende terreinen een snelle oriëntatie. Mits evenwichtig samengesteld kunnen zij bovendien de samenhang vergroten binnen het onderzoek van gebieden 'nog niet in kaart gebracht', omdat de lezer oog krijgt voor gemeenschappelijke aspecten en trekken die de auteurs zelf niet eens hoeven te zijn opgevallen. Een dergelijke meerwaarde is in deze twee banden ruimschoots aanwezig. Uiteraard zijn niet alle bijdragen